

SCHEEPSWERVEN TE OOSTENDE (1609-1913)

door **Daniël FARASYN (+)**

Het is zeker niet de bedoeling in deze bijdrage de volledige historiek weer te geven van de Oostendse scheepswerven. Ik wil mij vooral beperken tot de opgave van de locatie van werven en plaatsen te Oostende waar schepen werden opgetimmerd na het historische beleg van 1601-1604 tot ±1900.

De nieuwe werven op de oostkant van de geul gevestigd en de Beliardwerven worden hier ook niet behandeld.

De eerste, oudste werven waren gelegen benoorden het huidige eerste handelsdok, langsheen de huidige Vindictivelaan en op de oostzijde van de Kapellestraat tot aan de Dekenijstraat. Op oude 17^e en 18^e eeuwse kaarten staan zij afgebeeld onder de naam "Arsenaal".

Deze werven lagen buiten de stad op een smalle landtong tussen de zuidelijke vestinggracht en de noordelijke oever van de St. Catherinekreek op de plaats waar nu het Burlington Hotel is en waar het vroegere Hotel Stella Maris stond.

Doorgaans was de activiteit op deze werven eerder van beperkte aard : bouw van enkele sloepen en vooral herstel en uitrusting van schepen. Soms was het echter zeer druk in verband met de bouw van kapersschepen en grote fregatten. Dit was o.m. het geval op het einde van het Twaalfjarig Bestand van 1609-1621. Toen stonden hier kapersschepen en fregatten op stapel. Adr. Vande Walle en Jan Woelaert bouwden er in 1621 twintig fregatten bestemd voor de controlevaart vóór de kust van Blankenberge. Bowens vermeldt eveneens de aanbouw en uitrusting van kapersschepen in 1621-1624 en in 1630-1631 en de aanbouw van 7 konvoischepen.

Tijdens de Spaanse Successieoorlog, begin 18e eeuw, werden schepen uitgerust voor de kaapvaart en werd een fregat van 100 stukken kanon, de Sta Maria, van stapel gelaten. Schip dat nooit de zee koos en aan de "verloren kaai" wegrotte.

Het tijdperk van de Oostendse Compagnie bracht een welgekomen stimulans voor de scheepsbouw, scheepsuitrusting en -herstel. In 1730 werd o.m. het fregatschip "De Hertog van Lorreyne", bestemd voor de vaart op China, door Jan Dillebeke gebouwd. De verhoogde belangstelling voor de visserij had voor gevolg dat vanaf het midden van de 18^e eeuw visserssloepen op stapel werden gezet. Bekende scheepsbouwers waren toen Jan Dillebeke, J. Brydts, Jan Loosen, Pr. De Coucker en Jan Wesemael.

De toenemende handelsvaart die Oostende vanaf 1769 te verwerken kreeg, bracht Oostendse handelskringen op het idee een gesloten kom aan te leggen in de monding van de St.Catherinekreek.

Het eerste handelsdok met houten kaaimuren omsloten, kwam er in 1774-1776. In de N.W. hoek van het eerste gesloten dok bleven de werven bestaan.

Op de Lantsweertedijk - nu Kapellebrug - werden nieuwe opslagplaatsen opgezet voor het bergen van materiaal, nodig voor de scheepsbouw.

De herberg "Het strooien haantje" op de midden oostkant van de Kapellestraat gelegen en de herberg "De bossen" op de Lantsweertdijk werden door dorstige scheepstimmerlieden druk bezocht. Haven- en kaaimesters, scheepsbevrachters waren met het behoud van de werven echter niet opgetogen. Houtresten, stro, teer en pek vervuilden de kom voortdurend.

Bij de uitbreiding van de gesloten kom, 1781-1783, met de uitbouw van 2 nieuwe dokken werd dan ook beslist de oude werven te slopen en nieuwe werven op te zetten op de zuidkant van het derde dok, dat omwille van het brandgevaar met stenen kaaimuren werd omsloten. De oude werven werden opgebroken zodat men in de zomer van 1785 met de bouw van herenhuizen kon beginnen langsheen de Keizerskaai tussen de Kapellestraat en de Jorisstraat.

A. De eerste werven van het derde handelsdok of werfdok

Oorspronkelijk werd alleen de zuidkant van het 3^e dok tot werf ingericht. Langs die zuidkant werden een zestal sloopshellingen ingewerkt.

Bezuiden de Keizerskaai, latere Werfkaai, werden de opslagplaatsen en tal van loodsen geplaatst. Het geheel dat op de oostkant door de Catherinekreek was omzoomd en op de westzijde door de stadsgrachten, vormde een driehoekig terrein dat het "schipjesmakerseiland" werd genoemd.

Op deze werven waren hoofdzakelijk Oostendse scheepsbouwers aan het werk. We vernoemen Pr. Ocket, J.B. Bertin, Pr. Denis, Jac. Lanares, Jn. Vanhes, Jn. Leep, De Baene.

Ook Engelse scheepsbouwers waren hier actief, zoals James Ogle en het duo John Cuhler en W. Overstall, die zich vanaf eind 1784 in de stad hadden gevestigd en vooral kotters en loggers optimmerden. Oostendse scheepsbouwers hielden het vooral bij het opzetten van visserssloepen en herstel van vrachtschepen.

Vanaf 1788 legden zij zich ook toe op het herstellen van binnenlanders. Pr. Ocket stelde in een memorandum van 9.2.1787 "dat de schipvaart zoodanig is vermindert dat er hier geen werck voor sloopstimmerlieden meer er voorkomt. De binnenlandslieden moeten present met hunne schepen buyten de stad gaen om die te doen repareren". Hij vroeg dan ook sloopshellingen te mogen aanleggen op zijn werf om binnenlanders op te trekken. Pr. Ocket verkreeg van de stad de toelating om zijn "slipway" aan te leggen op eigen kosten op 5.1.1788.

Eenzelfde vergunning werd toegestaan aan Pr. Denis op 12.2.1789 en aan Jn Hoys op 4.6.1791.

Tijdens het Oostenrijks bewind bleven 8 sloopstimmermanbazen actief met 60 arbeiders.

Tijdens de Franse bezetting waren er maar 6 bazen met enkele sloopstimmermanknechten aan het werk.

Op het einde van de Hollandse periode en het begin van het Belgisch bewind waren de belangrijkste scheepsbouwers op de Z. kant van het werfdok gevestigd : W. Royon, Orlandini vader en zoon, Jac. Lanares, Ls Bern, De Zutter die op 3.2.1816 van We Lamberdy nog een sloopstimmerij had afgekocht en er werkte met 12 knechten en Lams die op 15.12.1817 een werf afkocht van de erfgenamen van Fr Denye.

De scheepsbouw aan de Z. kant van het werfdok kende periodes van grote activiteit, maar ook van stagnatie. Zo heerste er in het midden van de 19e eeuw een crisis in deze sector door te gemakkelijke nationalisatie van vreemde sloepen en te hoge invoerrechten op hout en ijzer. Hierbij vormden ook de uitbreidingsplannen van het station een voortdurende bedreiging voor het verder bestaan van loodsen en werven.

Van haar kant wilde de stad die traditioneel aan geldtekort leed en in 1857 slechts 666 fr. per jaar als huurgeld van de werven inde voor een oppervlakte van 9.651m², de werven uit de hand verkopen. In 1858 wensten Royon, Orlandini vader en zoon, Fr Denys, Ch. Fol en Van Imschoot op

dergelijk aanbod in te gaan. Het is slechts in feb. van 1863 dat de eerste verkoop doorging. Alleen een werf in de Z.O. hoek gelegen bleef eigendom van de stad, die deze werf in 1864 liet afbreken.

Kort vóór W.O.1 was Aug. Hamman in deze zone de meest toonaangevende scheepsbouwer.

B. Werven bij 1e handelsdok en de geul

Nadat de Amerikaanse Vrijheidsoorlog was beëindigd, daalde de handelstrafiek op Oostende maar nam de visserij-activiteit enorm toe. Om aan de stijgende vraag naar nieuwbouw van visserssloepen te beantwoorden waren de nieuwe werven op de Z. zijde van de 3^e bassin te weinig uitgebreid.

Men zocht andere plaatsen op om sloopshellingen op te stellen. Een eerste locatie vond men op stadsgrond waarop later het zeestation. zou komen.

Reeds begin 1786 was er een scheepswerf achter het paviljoen der Commiesen of Douaniers "omtrent de deuren aan de ingang van de bossen", m.a.w. op de oostkant van het 1^e handelsdok, uitgebaat door de Engelse "baes shiptimmerman" Henry Heldert.

In 1789 diende een ondernemende Engelse groothandelaar John Holmen een aanvraag in bij het stadsbestuur om een stuk stadsgrond te huren "omtrent de bank aan de Amerika kreke" om op een scheepswerf kotters en loggers te bouwen. Hij verkreeg op 20 feb. 1789 de toelating om deze werf op te richten "agter de O. gevel van het pakhuys van Fotrell mits 20g/jaar aan de stadskas te betalen". Deze plaats gelegen tussen het 1^e handelsdok, de geul en de monding van de Catherinekreek was reeds vroeger gebruikt om allerlei schepen op te trekken om deze te kalefateren, op te kuisen of te herstellen. In zeemansmiddens stond deze plaats bekend als "de bank".

Deze werf lag dus eveneens op de O. kant van het eerste handelsdok maar gaf direct op de geul uit en was gelegen op de plaats waar nu het zeestation verrijst.

Tijdens de Franse bezetting (1794-1814) werden deze werven door de Franse regering verbeurd verklaard. Of zij tijdens deze periode verder werden uitgebaat weten wij niet.

De Oostendse sloopstimmerman Pr Denys kocht deze werfgronden op bij de veiling die voor de secretaris-generaal van de Prefectuur van het Leie-departement plaatsgreep op 29 mei 1813.

Pr. Denys woonde van ± 1780 met zijn vrouw Barbara Huyghe op de Z. hoek van de Kleine - Kaaistraat (nu P. Pypestraat) en de Kaaistraat én baatte er de door zeelui druk bezochte herberg uit "De Basseville van Duynkerke", later eenvoudig "de Basseville" genoemd en vanaf 1802 herdoopt in "de Zeemeeuwe".

Pr. Denys beschikte op zijn werf van circa 1400 m² over 2 hellingen en een houten loge met pannen bedekt. Hij bouwde er verschillende schepen op. Na het overlijden van haar man in 1814 zette zijn weduwe de scheepsbouw verder.

Wegens minder gunstige economische toestanden was ook zij genoodzaakt geld te ontfemen om het bedrijf verder te kunnen zetten. Zo ontfemde zij op 24.2.1824 van Isab. Lantsweert 5.906,25 g. en op 18.2.1826 nog eens 4.995 g. nu van J.B. Lantsweert altijd met hypotheek op haar werf. Op 13 nov.1829 verhuurde zij de werf aan een drietal als "particulieren" geannoteerd in het huurcontract, nl. Andreas Panege, Fr.Gryter en Ph. De Brabander die alle drie voor akkoord tekenden met het klassieke kruisje. André Panege was zeker een sloopstimmerman, één van de voorouders van een

familie van scheepsbouwers die nog altijd te Oostende bekend staat als Panege, alhoewel de juiste schrijfwijze Panesi is (zie: Roepsteen: tijdschrift Heemkring Ter Cuere (Bredene) nr158, blz.5.). Deze juiste schrijfwijze treffen wij reeds aan in akten van 1837: soms als Panesy vermeld, soms als Panesi. Op 20 januari 1830 verkocht Barbara Huyghe, We Pr. Denys, de gehele werf aan J.B. Lantzweert voor 1.500 g., som die de koper mocht behouden in vermindering van de schuldbekentenis die zij op 18.2.1826 ten bate van J.B. Lantzweert had afgesloten.

André Panesi die verder de werf huurde, bouwde er verscheidene visserssloepen.

Op 30.12.1839 liet J.B. Lantzweert de werf over aan Flor. Maertens, sloopstimmerman + Joanna Wittebroodt en aan hun zoon Jn Maertens, huistimmerman. Ook al het materiaal ten dienste van de verkochte werf liet hij aan hen over voor de globale som van 8.000 fr, hierin begrepen 7.000 fr aan Lantzweert geleend door Sofie Decler, echtgenote gescheiden van tafel en bed van J.B. Permeke, koopvrouw in goud en zilver in de Breidelstraat.

Flor. Maertens zette op zijn werf nog nieuwe gebouwen op en verkocht op 6.12.1849 het geheel aan de koopman Ls Denduyts. In 1865 besloot de regering een spoorvertakking aan te leggen tussen het station en de aanlegkaai voor de Oostende-Doverlijn. De aanbesteding hiervoor ging op 14 juli 1866 door en op 24 nov. 1866 deze voor de bouw van een "pont" over het verbindingskanaal. Hierdoor kwam het verder bestaan van deze werf in het gedrang. And. Panesi bouwde nog een loge benoorden de oesterput, maar op een aanvraag door hem op 24.7.1868 ingediend om huurverlenging te verkrijgen, ging het stadsbestuur niet in.

Intussen had Hortense Denduyts, We Th. Van Crombrughe, de werf op 11.7.1867 aan de stad verkocht.

De aanleg van de nieuwe kaaimuur en het nieuw zeestation kon beginnen op de terreinen van deze werven.

Het zeestation werd op 20.2.1871 ingehuldigd. Eerst op 20.9.1873 ging de officiële overdracht van de terreinen van het zeestation door de stad aan de staat door. In compensatie hiervoor verkreeg de stad de gronden waarop in 1879 de ronde vismijn of de "Cierk" zou komen.

C. Werven ten noorden van het 3^e dok en in de stad

Weinig bekend is het dat in de 19^e eeuw ook werven bestonden op de noordkant van het 3^e dok en in sommige pakhuizen in de stad. Reeds in 1824 is er sprake van een werf rechtover de Aartshertoginnestraat. Op 19.10.1827 verhuurde de stad voor 1 jaar 426 ellen vierkant ten W. van de Werfstraat tegenover de 3^e bassin aan H. De Dekker, scheepsbouwer, vanaf 22.6.1827. Hierop bouwde hij een sloep voor D. Stranach. Ook verkreeg De Dekker op 18.12.1829 van de stad 960 ellen vierkant benoorden het 3^e bassin in huur voor 1 jaar. Vanaf 1.1.1830 als "gepatenteert voor 6 knekten" zette hij op deze werf een sloep "De onrust" op in mei 1830.

In juli 1830 bouwde hij nog voor de kooplieden J. en Jer. Stranach een sloepschip "Dart". In 1831 verklaart hij op zijn werf opgetimmerd te hebben "twee visschersvaertuyghen", nl. de "Leopold I Koning der Belgen" en de "Baron Surllet de Chokier".

Bonaventure van Ieper, sloopstimmerman met 2 knechten, bouwde voor May "Attaque qui pourra" in 1826 in het pakhuis van Fr. Cousin bij de derde bassin. In 1827 bouwde dezelfde voor May een sloep in het pakhuis, de "Archiduchesse". Dit pakhuis lag op de oostkant van de Aartshertoginnestraat (Knr 1317) tussen de St. Josephstraat en de Albertstraat.

In 1831 zette Laur. Janssen- een schokker, "Francis", op zijn werf op de noordkant van de derde bassin op.

In 1837 erkent Laur. Janssen "constructeur de navires", een schoener "Helène-Eugénie" gebouwd te hebben "sur son chantier au nord du troisième bassin".

In hetzelfde jaar timmerde hij nog een sloep "Haris" op.

Pr. Jn. Denuye en Jn. Fr. Denye erkennen in 1839 een "visschersbeunschip La Cecile" op hun werf ten westzijde van de 3e bassin opgetimmerd te hebben voor de gebr. Jean, Pr. Vroome, L. Van der Leep, Fr. Cabooter en Const. Devos.

Scheepstimmerman P. Jn Denye verklaarde op 25.6.1840, in mei van hetzelfde jaar "op de W. zijde van zijn werf alhier, ter N. zijde van de 3^e bassin aangelijd te hebben van de kiel tot het bouwen van een nieuwe visschersbeunsloep voor tekening van Jn ValckeVan Hercke". Dit schip moet afgewerkt zijn vóór 1.2.1841.

Hij verklaart op 19.6.1840 op dezelfde werf de kiel te hebben gelegd van een "visschersbeunsloep" "Dan Smit" in febr.1840 voor rekening van smid Lefevere en koopvrouw Sarah Hornbeek, Wwe van Jn Coucke.

De aanleg van werven op de westzijde van het werfdok kwam heel wat later tot stand. Een voorstel om er werven op te trekken kwam in de gemeenteraad van 17.4.1868.

Wel werden op aanvraag van Rau, Van den Abeele en CO, tussen de Keizerskaai en de Amsterdamstraat en 1879, 5 hangars opgetrokken om er guano op te slaan. Deze loodsen werden van 1887 tot eind 1912 verhuurd aan Deweert, invoerder van hout, die in 1912 deze opslagplaatsen liet overbrengen naar nieuwe haveninstellingen aan het houtdok.

Op 20.5.1913 besloot de stad deze 5 hangars door G. Helmoortel te laten afbreken voor 4.800 fr.

Daniël Farasyn en zijn persoonlijk archief

Ook gemerkt, dat voor de tweede maal, een studie van deze uitstekende historicus postuum verschenen is?

Zijn archief en de inventaris ervan (67 items) berusten momenteel in het Stadsarchief van Oostende. Het omvat diverse aantekeningen en notities (helaas moeilijk leesbaar.....) "m.b.t. historische onderwerpen i.v.m. Oostende". Gemaakt in de jaren 1946-1998, in het Nederlands en het Frans; vanaf 2005 onbeperkt raadpleegbaar, reproducties mits toestemming van de schenker, Mevr. Gilberte Farasyn-Schepens, zijn verkleefde weduwe.

Te vinden zijn o.m. gekopieerde kadasterplannen, aantekeningen uit de Rijksarchieven, de "Gazette van Gend", de "Echo d'Ostende" en "Le Carillon", het Belgisch Staatsblad, diverse notariaten, brouwerijen, stadsrekeningen, kaarten....

Hij overleed te Oostende in oktober 1998 en werd 78 jaar oud, bekroond met de Gouden Stadmedaille van de Stad Oostende. Met recht en reden.

Emile SMISSAERT